

kontinuirani proces od Prvog svetskog rata, sloma velikih imperija i raspada evropskog sistema nacionalnih država iz 19. veka sve do 1989. Trajnost tokova pokazuje važnost uočavanja dubokih sklopova i dugih procesa i odnosa prema njima u misli u društvu u čijem središtu je prevrednovanje istorije (Braudel). Slabost evropske događajne historiografije i ideologizovane misli o politici bila je u preteranom nastojanju za razdvajanjem sadašnjosti od prošlosti (kao da je 1945. bila nulti čas i kao da minulo nije više značajno za ono što će se desiti). Danas se vidi koliko je ova teza bila pogrešna i udobna, premda i funkcionalna za obnovu i integraciju celog kontinenta. Danas je jasnije da period pre 1945. nije bio tabula rasa. Čak i "rupa u sećanju" u kojoj je trebalo da iščeznu kolektivna znanja o zločinima iz prošlosti ima vlastitu dugu istoriju (Judt 2000). Lokalni sukobi, koje često podvodimo pod pojmove "otpor" i "kolaboracija", odražavaju i osvedočavaju trajnije političke, ideološke, religijske i etničke napetosti čiji su izvori delom u politici međuratnog perioda, delom u načinu stvaranja država posle Drugog svetskog rata, delom u manjim ratovima koji su prethodili Prvom svetskom ratu. U slučaju Italije i Belgije izvori su još stariji, u nepotpunim poluzavršenim državnim tvorevinama koje su stvorene u ranom 19. veku. Američki istoričar T. Džad smatra da je evropska historiografija u celini bila pod uticajem gledanja da je 1945. krupan rez i prekretnica od koje počinje potpuno nova epoha. Svi su nastojali da podvuku crtu ispod prošlosti. Psihološki i politički poželjna spona između novog početka istorije i kolektivne amnezije ispoljavala se sve do 1980-ih u historiografiji ne samo SR Nemačke, već i drugih zemalja u oba lagera. Malo je bilo sintetičkih istorija Istoka i Zapada koje bi razmatrale uzajamno uslovljavanje i međuzavisnost procesa na obema stranama. Prevladavale su uzajamne mahom optužujuće historiografije. Na sličan način ova iluzija obnavlja se 1989. Širi se novo mišljenje da je sva dosadašnja istorija prevaziđena i bezuticajna i da je počelo novo doba sa vlastitim zakonima (Judt 2000). Posledica prilično raširene iluzija o novom nultom-času je bilo masovno traganje za novim grupnim i ličnim identitetom (od komunista ka nacionalistima, sa leve na desnicu). Lokalne protivrečnosti davale su ovom preobražaju različitu brzinu i dramatičnost. Burna zbivanja u poslednjem desetleću 20. veka su za samo deset godina izmenila pogled na 20. vek. Vizija stoleća nije statična kao ni obeležavanje njegovih godina-međaša. Tako se polovinom 20. veka (kada su okončani neki krupni procesi), početak stoleća počeo datirati 1914. ili 1917. (Oktobar i ulazak SAD u svetsku politiku), a 1945. shvatana je kao prelomna godina koja je uticala na novu periodizaciju stoleća. Početkom 1990-ih širilo se mišljenje da je prelomna godina stoleća upravo 1989. godina. Kod nekih ova godina nije samo epohalni prelom i kraj stoleća nego i kraj ere (Larsen) ili čak istorije (Fukujama). Nove prekretnice daju 20. veku novi profil. Govori se o "kratkome 20. veku", čije se jedinstvo prepoznaje u u nadnacionalnom fundamentalnom sukobu vrednosti i ideologija, pokreta i sila: na jednoj strani pobednički liberalizam, na drugoj totalitarizam. Sukob tri glavne ideologije veka sve do 1945, potom bipolarnost hladnog rata i na kraju slom realnog socijalizma uslovlili su različite periodizacije stoleća i faza u njemu kod najznačajnijih savremenih istoričara: Noltea, Firea i Hobsbauma. Različite periodizacije stoleća nametali su drugačije tumačenje odnosa ključnih ideologija: Nolte izdvaja epohu "novog tridesetogodišnjeg rata 1917-45", polazeći od duboke međuslovljenosti komunizma i fašizma, Aušvica i gulaga, Hobsbaum govori o "kratkome 20. veku" 1914-89. kom je socijalizam dao pečat (autoritarnom modernizacijom i antifašističkim učinkom), kod Firea su takođe isto razdoblje i socijalizam odredili stoleće, ali kao epohu laži, utopije, totalitarizma i iluzije. Uprkos metodskim razlikama, Nolteu i Fireu zajedničko je pretvaranje antikomunizma u istorijski paradigmu, ključ tumačenja 20. veka. Da je Oktobarska revolucija prva faza modernog totalitarizma, slažu se konzervativci i liberali, ali